

АН УРСР і СРСР Микола Миколайович Боголюбов (1909–1992). Тепер у будинку міститься Інститут геологічних наук. [1]

Список використаних джерел

1. Вулиця Олесья Гончара [Електронний ресурс] // Київ. – Режим доступу : http://kiekray-nadin.blogspot.com/2013/04/blog-post_25.html.
2. Отчет о двадцатипятилетней деятельности Киевского отделения Императорского Русского технического общества (1871–1896). – К., 1896. – 47 с.
3. Протоколы и отчеты Киевского отделения РТО. Торжественное освящение здания Киевского отделения Императорского Русского технического общества // Записки Киевского отделения Русского технического общества. – 1914. – Т. 44.
4. Протоколы и отчеты // Записки Киевского отделения Русского технического общества по свеклосахарной промышленности. – 1914. – Т. 44. – № 5 и 6.
5. Пилипчук О. О. Історія Київського Відділення Російського Технічного Товариства (1871–1919) : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 07.00.02 : захищена 10.07. 2006 : затв. 18.01.2007 /Пилипчук Оксана Олегівна ; Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва. – Київ. – 228 с.

*Єгоров Владислав Володимирович, кандидат історичних наук, доцент,
Київський національний університет будівництва і архітектури*
**УКРАЇНСЬКИЙ ТА РОСІЙСЬКИЙ НАРОДИ НА СТОРІНКАХ
ЧАСОПISУ «ВЕСТНИК ЄВРОПЫ» У 1860-1890- ТІ РР.**

Однією з провідних тем на сторінках часопису «Вестник Европы», що виходив в столиці Російської імперії, у 1860-1890 – ті рр. було висвітлення проблем історії, рис культури українського та російського народів, стан їх вивчення [17, с. 872–874].

Варто наголосити, що кількість матеріалів з української історії, мови, літератури у період з другої половини 1880-х рр. до початку 1900 –х істотно скоротилася через реакційну політику царизму після вбивства Олександра II та цензурні попередження редакції «Вестника Європы».

Провідне місце в цьому напрямку публікацій часопису посідали дослідження М.І.Костомарова з Давньоруської історії в котрій вчений вбачав час виокремлення українського та російського народів [9, с. 7, 8, 15, 24, 27, 30]. Він був переконаний що, в період давньої Русі федеративні риси були характерним для усіх давніх народів, отже давня Русь являла собою землі з єдиною династією, церквою та місцевими народами. Водночас, О.М.Піпін, підкреслював, що в середині ХІХ ст. існувало два погляди на минуле Русі. Одним з них було уявлення, що вся Русь – з центром Києві, а інше (польське) – що Мала Русь немає зв'язку з Великоросією (спростовано у 1861 р. на сторінках «Основи».)

На сторінках часопису автори не оминули питання діяльності та походження православних братств, у XVI ст. котрі почали занепадати саме з приєднанням українських земель до Російської імперії у XVIII ст. [2, с. 829]. Козацька доба також була однією провідних тем в багатьох дослідженнях виданих на сторінках часопису М.І.Костомаровим, котрий спираючись на архівні джерела зобразив риси поведінки запорожців та організацію влади козацької держави, гостру боротьбу за гетьманську булаву кінця 1650-х початку 1660-х та 1670-х рр. [10, с. 418–417,433]. Характеристику доби козаччини в історії українського народу середини XVII ст. частково виклав у своїй розвідці відомий мовознавець, провідний автор «Вестника Европы» О.М.Піпін. Автори часопису привернули увагу до проблеми «зради» гетьмана І.Мазепи, визнали слушною потребу приділити увагу та переглянути оцінки умов в котрих діяв гетьман І.Мазепа [6, с. 842–846]. На сторінках часопису розглядалося важливе культурне явище – питання ставлення до української мови в російському суспільстві середини XIX ст. та розвитку етнографічної науки в Південно-західному краї. Представників проросійського консервативного табору від 1860-х років вважали що українофіли щоб підробити російську мову під малоросійський жаргон котрий з'явився у XVII ст. винайшли особливий правопис, почали переодягатися в селян, видавали книги для просвіти народу. [13, с. 17-18]. О.М.Піпін у статті 1887 р. звернув увагу на травлю українофілів початку 1860-х років здійснену видавцем «Вестника Юго-Западной России» Ксенофонтом Говорським, який проголосив себе захисником «русской народности», православ'я та визначив українофільство як польську інтригу [26, с. 646-649]. Самі ж автори часопису визнавали, що в Південно-Західному краї місцева література знаходилась в орбіті літературного життя Польщі [29, с. 284-290, 293].

На початку 1870-х рр. автор рецензії часопису на видання народних казок вказував, що офіційна етнографічна наука залишається без руху десять років оскільки складена тільки збірка приказок., а українську мову годі було шукати і в підручниках. [14, с. 442–443,450]. Значну увагу часопис у 1890–х рр. приділяв виданням з історії України у рецензії на твори українського дослідника козацтва Д.Яворницького, котрий розкрив усі риси життя та організації козацтва, дослідженню української історіографії, окремим розвідкам про історію Харківського університету та діяльності його засновника В.Каразіна, котрий намагався змінити долю кріпаків, підтримував монархічну владу [18, с. 878–880].

Українська мова, культура та ставлення до цих проблем російського суспільства привертали увагу й знаного автора часопису – М. П. Драгоманова, котрий досліджував походження хлопоманського руху, був переконаний, що малоросійський народ у належить до малоросійської та білоруської гілок руського племені. На його думку - оцінка спроби українців самостійно вирізнити українську культуру як польську інтригу – природна для росіян. [4, с. 186–189]., а провідниками української культури були Т.Г.Шевченко, М.І.Костомаров визначені як українофіли, хоч М.І. Костомаров, критикуючи шляхетські порядки визнавав значення державотворчих якостей росіян [4, с. 200, 202]. Своїми творами, на думку М.П.Драгоманова, М.І. Костомаров як і

П.О.Куліш визначив зв'язок між Руссю Володимира Мономаха та козацькою Україною, виступив проти ідеї про особливий польський вплив на Південно-Західну Русь у XVI-XVII ст. [4, с. 203, 211 ; 24, с. 796–812]. На початку 1870-х рр. М.П.Драгоманов в часописі виступав проти політики примусової національності, як причини цілої низки конфліктів, нетерпимість до новостворених літератур (зокрема й української) [4, с. 184,188]. На думку ж О.М.Піпіна у 1860-х рр. російське суспільство не розуміло, що частина «русского народа», заявила про власні історичні риси. Саме після цього пішли обвинувачення в планах від'єднати Малоросію від Російської імперії у роботі Південно—західного відділу російського географічного товариства (1873), а реакційна суть російських патріотичних сил на думку авторів часопису зберігалася і в 1890- ті рр.

В статтях часопису значна увага була приділена питанням процесу формування української мови. В статті «Новокельтское и правансальское движение» М.П.Драгоманов узагальнив, що рух за збереження народних мов почався з археології. В Малоросії цим питанням ще у 1830-40 рр. опікувалась молода етнографічна наука на Харківщини 1830-40 рр. та «Руська трійця» (1836) на Галичині. Історію вивчення цього питання О.М. Піпін виклав в статті «Обзор малорусской этнографии» зазначивши, що у 1830-х рр. Вадимом Пассеком в Харкові було започатковано вивчення української народної творчості, адже саме в Малоросії було сформовано перші елементи державності, поширилося християнство, звичаї та правила життя. [25,с.383–384]. Його послідовником в малоросійській етнографії був І.І.Срезневський, а згодом М.І.Костомаров, котрий формувався під впливом малоросійської народності та представник народно-романтичного напрямку П.О.Куліш [25, с. 778-817]. На переконання авторів «Вестника Европы» значним на тогочасні настрої та діяльність в був вплив змісту твору «Історія Русів» котрий приписували Г.Полетиці [20, с. 414].

Окрему увагу автори часопису приділяли проблемі становлення, походження російського народу його мови. і літератури котрі формувалася із значними східними впливами, що, зокрема, яскраво відбилося на змісті давньоруських билин. [19, с. 392–395].

У 1890-х рр. більшість творів з історії середньовічної історії Московської Русі, та Російської імперії належить мовознавцю, етнографу, незмінному автору часопису - О.М.Піпіну. В своїх роботах цього часу він надавав характеристики росіян Сибіру вказуючи на грубі настрої, прямий характер місцевих жителів[27,с.280,284,292]. На його на думку було декілька підтипів великоруського народу – центру, півночі, південних областей, котрі межували з Малоросією. Цей народ з давнини сприйняв фінські, тюркські елементи. До цих висновків О.М.Піпін додав думку М.І.Костомарова про значний вплив татар на формування єдинодержавства на півночі Русі після XII ст. [24,с.774–775,791–793]. Від давніх подій викладених Повісті Минулих літ виявились національні риси українців та росіян, в доваряжський час сформувалась самоназва Русь [9,с. 7, 8,15,24,30]. [24,с.779]. На думку О.М.Піпіна та М.І.Костомарова під впливом

татар та греків в наступні століття формувались суспільні традиції Московщини, засвоєння великоросами форм деспотичної царської влади Візантії котрі у XVI ст. виявилися у правлінні І.Грозного співіснували з виборністю посад [24, с. 781; 28, с. 724].

Усі зачатки права, освіти були перекреслені беззаконням Москви, представники котрої через відчуження від інших народів не могли вести війни, використовувати багатств країни [24, с. 808, 810]. Ні церква, ні держава не здійснили кроків для подолання відчуження. Священики не знали ні грецької ні латини, а простолюд не розумів свою віру. Водночас існувало з двовір'я – язичництво з особливою увагою до дотримання зовнішнього обряду, що подекуди на думку О.М.Піпіна зупинило розвиток «русской жизни» [30, с. 712–758], де усяка думка вважалася проклятою, еретичною. Вчений зауважив, що іноземців, котрі відвідували Росію цікавило питання чи грубість влади є похідною від дикості народу чи дикість народу – від тиранів царів. Характерними рисами московитів були – брехливість, срамослів'я, принизливе становище жінки та міста, наповнені волоцюгами. Усі ці риси існували на тлі здатності до вивчення наук, ремесел та обожнення влади [30, с. 713, 727-729], а в родинному житті росіян були наявні риси домострою Ці риси разом з характеристикою московської влади доби XVII ст. була викладені в рецензії на видання мемуарів Г.Котошихіна [32, с. 263–266, 284-285].

Нова історія Московського царства та Російської імперії на сторінках часопису у 1890-ті рр була висвітлена розвідками та рецензіями О.М.Піпіна та інших авторів, в котрих було розглянуто обставини формування та подорожі посольства молодого царя Петра Першого за кордон [1,с.298–323], негативні оцінки реформ імператора серед старообрядців, дано оцінку зовнішньої політики Катерини II, котру через численні приєднання територій інших країн (Речі Посполитої) не можна було визначити як національну, а питання захисту нею православних – приводом для втручання в справи Польщі.

Наприкінці 1890-х років чи не вперше на сторінках часопису на матеріалах Харківщини було розглянуто питання сучасної взаємодії українців та росіян, рецензованому матеріалі автори часопису зазначали спосіб етнографічного дослідження місцевих повітів, виокремлення заможних селян, звертали увагу на пом'якшення стосунків росіян з українцями на тлі зникнення національного вбрання[21, с. 802].

Неодноразово авторами часопису приділялась увага питанню про право української мови на життя після Емського указу 1876 р., «Вестник Европы» зауважував що не може бути неактуальним питання про малоросійську мову, котре весь час піднімається. Українську не визнавали повноцінною мовою, а спроби визнання називали «зухвалими». Це змусило, мовознавця О.М.Піпіна виступити на захист української мови [23 19, с. 43.]. Він був впевнений, що бажання подолати різниці між народами (російським та українським) за декілька років було породжене цілковитим невіглаством та низькою оцінкою української літератури. На його думку, літературна обробка народної мови була опорою зростання національної свідомості. Вчений визнав існування гостро дискусійної

проблеми про час поділу російської та української мов, котра з них молодша, наголосивши на сумнівності думки про єдність давньоруської мови до XIII ст. та відсутності словників, етнографічних матеріалів. Адже, свідченням розколу з XII ст. цих народів була прив'язаність великоросіян у віросповіданні до зовнішньої обрядовості, а також пограбування загальноруських святинь у період розпаду Давньоруської держави – байдужістю з боку князів до чужих земель (поведінка А.Боголюбського стосовно Києва 1169 р.) [31, с. 762-767,780].

Значну увагу у численних статтях авторів часопису було приділено питанню народної освіти, українською мовою. Автори часопису убачали причини звернення уваги на просвіту рідною мовою в Малоросії впливом слов'янофільства, ставлення до провідників котрого, їх особистих рис, оцінок (напр.Т.Г.Шевченка) (як засновника Кирило –Мефодієвського братства) (зокрема П.О.Куліша) було неоднозначним. В період розвитку народної освіти на початку 1860-х рр. у формі недільних шкіл, [4 2,с.189]., як зазначав М.П.Драгоманов, в цей час певні люди хотіли убезпечити себе від шкідливих ідей – закрили ці школи, а у 1866 р. відмовились від підготовки сільських учителів. На сторінках журналу було надано нищівну характеристику тогочасної початкової освіти – оскільки в Росії за тисячу років – дячок займається навчанням народу без результатів при незмінній масі безграмотних [16,с.428–429]. Водночас, М.П.Драгоманов на сторінках часопису казав про на диктаторську природі влади, котра не звертає увагу на народну освіту [11 10, с.690] Для нього видання статей на сторінках часопису з української історії, про українську літературну мову, сучасний стан української літератури, з оглядом гострих аспектів національного питання в Російській імперії у другій половині 1870-1880- х роках стало неможливим через обережну політику редакції[7,с.37–38]. В одному з останніх виступів«Новые движения среди русских Галичан» (1892 р.) він звернувся до історії літературного становлення української мови, діяльності «Руської трійці», діяльності хлопоманів 1860-х рр., сучасної боротьби між польськими консерваторами, народовцями з москвофілами та радикалами, виклав сімнадцять положень їх програми щодо становища селян, їх користування землею, служби у війську, права на безкоштовну освіту, поширення української мови та знищення виборчих курій [33, с. 259, 263, 269, 271-272]. Отже, темою авторів часопису було політичне життя на Галичині зокрема співробітництво старих українофілів, москвофілів з урядом та появу нової Русько-Української радикальної партії, котра головною своєю метою вбачала зміни у виборчому законодавстві, політичній освіті народу, видавала дві газети «Народ», «Хлібороб», а також діяльності тут І.Я.Франка,справі його арешту та виправдання через обвинувачення у нігілізмі, панславізмі, бажанні приєднати Галичину до Російської імперії, та літературним, що свідчило про новий етап розвитку українського національного руху [34, с. 853 ; 37, с. 105-107].

На початку 1880- х рр. в рецензії творів М.В.Гоголя, констатовувалась наявність давніх обвинувачення українофілів у вимогах особливого статусу української мови. Було висловлено сподівання на перегляд заборон друку малоросійських книг та слів до музичних нот. У рецензії на переклад

українською мовою Нового Заповіту на Галичині зрештою здійсненого за участі П.О.Куліша автор часопису у рецензії на це видання зауважив, що ставлення цензури до такого перекладу - перевірка змін в урядовій політиці поч. 1880-х рр., [15, с. 895–898 ; 24, с. 174–178].

М.І.Костомаров у відповіді вихідцю з Харківщин М.Ф.Де-Пуле котрий підтримував «общерусский культурный язык» підкреслював, що тема його статей – освіта українського простолюду його мовою, підняття його морального рівня. Тут зазначалось, що ідея освіти українського народу його ж мовою не є спробою замінити «общерусский культурный язык» [11, с. 335–336 ; 12, с. 434–437 ; 3, с. 3–21]. На думку ж відомого автора часопису - М.П.Драгоманова – саме розвиток провінційної культури сприяє усвідомленню ідеї особистої свободи.

Співіснування російської та української мов розглядав і М.І.Костомаров на прикладах Німеччини, Франції, Англії де були наріччя для домашнього ужитку – (провансальське, бретонське та ін.) На його думку в такому становищі знаходиться й малоруське наріччя, якщо воно перестане зустрічати перешкоди [11, с. 331–336]. М.І.Костомаров відкинув обвинувачення в «сепаратизмі» щодо українофілів на початку 1860-х рр. та спробі відділити від російської мови мову українську та Малоросію від Російської імперії. В цьому, на думку М.І.Костомарова, М.П.Драгоманова та О.М.Піпіна, виявилася московська нетерпимість до народних особливостей племен. Проблема сприйняття української мови, літератури, народу як окремих порівняно з великоруським неодноразово розглядалася на сторінках часопису у 1860-1880-ті рр. й в подібному стані залишалась у 1890 – ті. рр., а влітку 1899 р. вкотре виявилася у скандальній формі у зв'язку з фактичною забороною читання галицькими вченими рефератів (двадцять три) українською мовою з непояснених причин під час ІХ Археологічного з'їзду в Києві у 1899 р., що мало продовження й в наступні роки та відповіддю на гостру реакцію з приводу вказаної заборони проросійськи налаштованого професора Київського університету Т.Д.Флоринського котрий з приводу зіткнення з організатором з'їзду – графінею П.С.Уваровою, висловлювався про українську мову як жаргон, з котрою за п'ятнадцять років проживання в Києві не зустрічався [36, с. 398-399 ; 5, с. 409, 411, 415].

Список використаних джерел та літератури

1. А.П.Петр Великий в 1697-1698. Рец.на кн.М.А.Венедиктов Русские в Голландии. Великое посольство 1697-1698., Москва 1897. Со многими рисунками // Вестник Европы. – 1897. – Т.3.– №.5. – С.298-323.

2.А.Н. Литературное обозрение .Рец. на А.А.Панков Братства . Очерк Истории западно-русских православных братств . Свято – Троицкая Сергиева Лавра, 1900. /Н.А. // Вестник Европы. – 1900. – Т.2.– №.4. – С.827-832.

3. Грушевський М.С. З публіцистичних писань М.Костомарова/ М.С. Грушевський// Науково – публіцистичні і полемічні писання М.Костомарова.Зібрані заходом Академічної комісії укр. історіографії/ іст.

Секція Всеукр. АН; Ред. М.Грушевський. – К.:Держ. Ви-во України,1928. – С.3–21.

4. Драгоманов М.П. Восточная политика Германии и «обрусение» / М.П. Драгоманов // Вестник Европы. – 1872. – Т.2.– №.3.– С.182 –241.

5. Еще о Киевском археологическом съезде. Письмо в редакцию Т.Д.Флоринского // Вестник Европы. – 1900. – Т.1-2.– №.1. – С.406-416.

6. Ж-цкий И. Новая монография о гетмане Мазепе. Рец. на кн. Ф.М.Уманец Гетман Мазепа. Историческая монография. СПб.,1897.) / И.Ж-цкий // Вестник Европы. – 1898. – Т.3.– №.6. – С.838-850.

7. Киян О.І. М.П.Драгоманов і російський лібералізм/О.І.Киян// УІЖ. – 1992. – №4. – С.31-39.

8. Костомаров Н.И. История раскола и раскольников / Н.И.Костомаров // Вестник Европы. – 1871. – Т.2. – №4. – С.469 – 536.

9. Костомаров Н.И. Предания первоначальной русской летописи/ Н.И.Костомаров // Вестник Европы. – 1873. – Т.1.– №1.– С.5 –73.

10. Костомаров Н.И. Руина. Историческая монография. Гетманство Самойловича 1672-1687 / Н.И.Костомаров // Вестник Европы. – 1880. – Т.4.– №.8.– С.401 –468.

11. Костомаров Н.И. Малорусское слово/ Н.И.Костомаров // Костомаров М.І Слов'янська міфологія. Упор., приміт. І.П.Бейко, А.М.Полотай; вступна ст.М.Т. Яценка.– К.: Либідь, 1994.– С. 331 –336.

12. Костомаров Н.И. По поводу статьи Г.Де-Пуле в «Русском вестнике» об украинофильстве / Н.И.Костомаров // Вестник Европы. – 1882. – Т.3. – №5.– С.434-437.

13. Кульжинский И. Замечательные особенности в истории малороссийского казачества/ И. Кульжинский // Вестник Западной России. Историко-литературный журнал издаваемый К.Говорским – 1868 – Кн.8 – Т.3. – С.15 –25.

14. Литературное обозрение : Рец. на кн. Народные южнорусские сказки. изд. И.Рудченко Вып.І.-1869, Вып.ІІ-1870 Киев. // Вестник Европы. – 1871. – Т.1.– №.1.– С.441 –454.

15. Литературное обозрение : Рец. на Св. Письмо Нового Заповіту. Мовою русько-українською. Переклали у купі П.О.Куліш і Др.Пулюй печатано у Львові,1880 // Вестник Европы. – 1881. – Т.1.– №.2.– С. 895 – 898.

16. Литературное обозрение : Рец. на брошуру Н.Г.Дебольский Наше учебное ведомство и начальная школа // Вестник Европы. – 1884. – Т.4.– №.7.– С.428 – 429.

17. Литературное обозрение : Рец. на книгу Антонович В.Б. Монографии по истории Юго- Западной России. – К.:Тип.Федорова, 1885. Т.1. // Вестник Европы. – 1885. – Т.3.– №.5-6.– С.872 –874.

18. Литературное обозрение: Рец. на кн.Д.И.Яворницкий История запорожских казаков. Том первый с 22 рисунками.СПб.,1892. // Вестник Европы. – 1892. – Т.4.– №.8. – С.878 –880.

19. Литературное обозрение: Рец на кн. А.М.Лобода Русский богатырский эпос (опит критико-библиографического обзора трудов по руському богатырскому эпосу) К.,1896// Вестник Европы. – 1897. – Т.2.– №.3. – С.392-395.
20. Литературное обозрение:Рец. на кн.В.П.Горленко Юно-Русские очерки и портреты. Киев,1898. // Вестник Европы. – 1898. – Т.2.– №.3. – С.412-417.
- 21 Литературное обозрение: Рец. на кн. Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии. Очерки по этнографии края. Под ред.В.А.Иванова .Издание Харьковского губернского статистического комитета – т.І Харьков, 1898.// Вестник Европы. – 1898. – Т.6.– №.12. – С.801-803.
23. Пыпин А.Н. К спорам об украинофильстве / А.Н. Пыпин // Вестник Европы.– 1882. – Т.3.– №.5 – С.438 – 442.
24. Пыпин А.Н. Об историческом складе русской народности / А.Н. Пыпин // Вестник Европы. – 1884. – Т.6.– №.2.– С.770 –811.
25. Пыпин А.Н. Обзор малорусской этнографии. Польские и галицкие этнографические сборники / А.Н. Пыпин // Вестник Европы. – 1885. – Т.6.– №.12.– С.778-817.
26. Пыпин А.Н. Белорусская энография/ А.Н. Пыпин // Вестник Европы. – 1887. – Т.3.– №.6. – С.640 –681.
27. Пыпин А.Н. Русская народность в Сибири Рец.на кн. Н.Астырев Очерки жизни населения Восточной Сибири. На таежных прогалинах М.,1891. /А.Н. Пыпин // Вестник Европы. – 1892. – Т.1.– №.1. – С.280-314.
28. Пыпин А.Н. XVI век и реформа Рец. на кн. Е.Шмурло XVI век и его значение в русской истории СПб.,1891(Из годового отче та училища Св.Анны за 1891 г.)/ А.Н. Пыпин // Вестник Европы. – 1892. – Т.1.– №.2. – С.722-744.
29. Пыпин А.Н. Древняя повесть II Ряд новых заимствований/ А.Н. Пыпин // Вестник Европы. – 194. – Т.3.– №.5. – С.282-328.
30. Пыпин А.Н. Вопросы древнерусской письменности/ А.Н. Пыпин // Вестник Европы. – 1894. – Т.3.– №.6. – С.712-758.
31. Пыпин А.Н. Итоги старого Мовского царства/ А.Н. Пыпин // Вестник Европы. – 1894. – Т.4.– №.8. – С.760-808.
32. Пыпин А.Н. Григорий Котошихин Рец. На кн. Л.И.Маркевич Григорий Котошихин и его сочинение о Московском государстве в половине XVII века.Одесса,1895/ А.Н. Пыпин // Вестник Европы. – 1896. – Т.5.– №.9. – С.245-295.
33. Р.Я. Новые движения среди русских Галичан /Я.Р. // Вестник Европы. – 1892. – Т.6.– №.11. – С.258-279.
34. Р.Яр. Всеобщее голосование и Русины в Австрии /Яр.Р. // Вестник Европы. – 1894. – Т.2.– №.4. – С.853-857.
35. Савченко Ф. Заборона українства 1876 р. До історії громадських рухів в Україні 1860 – 1870 –х рр./ Всеукр.А.Н.: (Передн. Слово Ф.Савченко)/ Ф.Савченко – Х – К.:Державне видавництво України, 1930. – 414 с.
36. Т. Литературное обозрение. Рец. на кн. Известия IX Археологического съезда в Киеве первого августа г .Киев 1899; К.П.Михальчук Что такое

малорусская (южнорусская) речь. (Оттиск из журнала «Киевская старина» - К., 1899;)/Т. // Вестник Европы. – 1899. – Т.6.– №.11-12. – С.394-402.

37. Франко И. К свету Рассказ И.Франка. От переводчика. // Вестник Европы. – 1897. – Т.5.– №.9. – С.104-130.

*Ігнатова Людмила Русланівна, кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського» (Київ)*

ІСТОРИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СЕЛЯНСЬКОГО ЗЕМЛЕВОЛОДІННЯ У КИЇВСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Відміна кріпацтва 1861 р. у Російській імперії не вирішила основних земельних питань, які набули гостроти в українських губерніях, що входили до неї на середину ХІХ ст. Основною метою проведення російським урядом реформи було збереження поміщицького землеволодіння за рахунок селянського. Так, при проведенні реформи із поміщицьких селян (які становили понад половину селянства України), наділи на викуп одержали 2320 тис. ревізьких душ (87 %). Без земельних наділів залишилося 244 тис. душ (9 %). Наділи розміром до 1 дес. отримали 88 тис. ревізьких душ [1, с. 363].

Це призвело до того, що на початку ХХ ст. в Україні гостро постало питання малоземелля селян. Київська губернія, наприклад, займала одне з останніх місць за розмірами селянського землеволодіння на душу населення не тільки серед українських губерній, але й у цілому по Російській імперії. За офіційними підрахунками у ній на одного чоловіка не приходилося навіть 1 десятини землі [2]. З кожної сотні селянських сімей на Київщині тільки 4 сім'ї мали по 6 і більше десятин надільної землі, 5 сімей із сотні мали по 5 десятин, 29 сімей – від 3 до 4 десятин, 38 сімей – від 2 до 3 десятин. 9 сімей мали не більше 2 десятин на сім'ю 5 чи 6 душ, які мусили з цієї землі прожити [3].

Така проблема селянського землеволодіння створила революційну ситуацію. Селянські страйки, які почалися ще 1905 р., продовжували наростати. Так, у звіті та огляді по Київській губернії за 1905 р. губернатором зазначалося, що протягом травня, червня та липня мали місце ряд аграрних хвилювань, якими була охоплена більша половина губернії, але яка, завдяки енергійним діям чиновників повітової поліції, ніде не перейшли у відкриті пограбування та погроми поміщицьких маєтків [4].

Проблему селянської бідності не могло вирішити й поширення найманої праці. Плата за неї була дуже низька. Часто селяни наймалися до поміщиків за оплату своєї праці харчами. Під час революційних заворушень однією з селянських вимог було підвищення плати за роботу у панських маєтках. У різних місцевостях вимоги про оплату були різними. Так, селяни с. Тростянець Канівського повіту вимагали у землевласника Гаєвського за збирання хліба як оплату третій сніп або 5 карбованців за робочий день [5].

Користуючись гострою потребою селян у землі, поміщики здавали частину своїх земель в оренду на виключно несприятливих для орендарів